

**การศึกษาสภาพปัจจุบันและสภาพที่พึงประสงค์ในการพึ่งตนเอง
ของกลุ่มอาชีพทอผ้าพื้นเมือง จังหวัดกาฬสินธุ์***
**A STUDY OF PRESENT AND DESIRABLE SELF-RELIANCE CONDITIONS OF
THE LOCAL WEAVING GROUP IN KALASIN PROVINCE**

จรรววรรณ รัตนมาลี, ชยากานต์ เรืองสุวรรณ, ไพศาล วรคำ
Charuwan Rattanamalee, Chayakan Ruangsuwan, Paisan Worakum
โรงเรียนร่องคำ จังหวัดกาฬสินธุ์
Rongkham School, Kalasin Province
Corresponding Author E-mail: charuwan8388@gmail.com

บทคัดย่อ

บทความวิจัยนี้มีวัตถุประสงค์เพื่อ 1. เพื่อศึกษาสภาพปัจจุบันและสภาพที่พึงประสงค์ในการพึ่งตนเอง 2. เพื่อศึกษาความต้องการในการพึ่งตนเอง ของกลุ่มอาชีพทอผ้าพื้นเมือง จังหวัดกาฬสินธุ์ ด้วยการวิจัยแบบผสมวิธี ประกอบด้วยการวิจัยเชิงคุณภาพเก็บข้อมูล โดยใช้แบบสัมภาษณ์เชิงลึกกับผู้ให้ข้อมูลสำคัญ จำนวน 12 คน ทำการวิเคราะห์ข้อมูลเชิงพรรณนา เรียบเรียงและจำแนกอย่างเป็นระบบ และการวิจัยเชิงปริมาณ เป็นการวิจัยเชิงสำรวจจากแบบสอบถาม ซึ่งมีค่าความเชื่อมั่นทั้งฉบับเท่ากับ 0.98 กับกลุ่มทอผ้าพื้นเมือง จังหวัดกาฬสินธุ์ จำนวน 80 คน จาก 100 คน สถิติที่ใช้ในการวิจัย ได้แก่ ค่าความถี่ ค่าร้อยละ ค่าเฉลี่ย ค่าเบี่ยงเบนมาตรฐาน และค่าดัชนีการจัดลำดับความสำคัญของความต้องการ (PNI)

ผลการวิจัยพบว่า 1. สภาพปัจจุบันในการพึ่งตนเอง โดยภาพรวมอยู่ในระดับมาก ($\bar{X} = 3.94$, S.D.= 0.81) 2. สภาพที่พึงประสงค์ในการพึ่งตนเองโดยภาพรวมอยู่ในระดับมากที่สุด ($\bar{X} = 4.63$, S.D.= 0.58) 3. ความต้องการในการพึ่งตนเอง ของกลุ่มอาชีพทอผ้าพื้นเมือง จังหวัดกาฬสินธุ์ อยู่ระหว่าง 0.03 ถึง 0.47 จากต่ำไปสูง คือ 1) ด้านสังคม 2) ด้านทรัพยากรธรรมชาติ 3) ด้านจิตใจ 4) ด้านเศรษฐกิจ 5) ด้านเทคโนโลยี

คำสำคัญ: สภาพปัจจุบัน; สภาพที่พึงประสงค์; การพึ่งตนเอง; กลุ่มอาชีพทอผ้าพื้นเมือง

Abstract

Objectives of this study were: 1. To analyze current conditions and desirable self-reliance conditions; 2. To study desirable self-reliance of the local weaving group in Kalasin Province. Methodology was the mixed methods: The qualitative research, data were collected from 18 key informants by in-depth-interview and analyzed data by systematic descriptive interpretation. The quantitative research by survey method, data were collected with questionnaires with reliability value at 0.98, from 80 samples derived from 100 local weaving groups in Kalasin Province. The statistics used including frequency, percentage, Mean ($\bar{X}$), Standard Deviation (S.D) and PNI (Modified Priority Needs Index) was used for analyzing data.

Results of the study were found that: 1. The overall score of the current conditions was at the high level; ($\bar{X} = 3.94$, S.D.= 0.81) 2. The overall score of the desirable self-reliance conditions was at the highest level; ($\bar{X} = 4.63$, S.D.= 0.58) 3. The desirable self-reliance of the local weaving group in Kalasin Province was between 0.03 and 0.47 from least to most were: 1) in the society; 2) in the natural resource; 3) in the mentality; 4) in economy; and 5) in technology.

Keywords: current condition; desirable self-reliance condition; self-reliance; local weaving group

บทนำ

การพัฒนาประเทศที่ยั่งยืนพระบาทสมเด็จพระบรมชนกาธิเบศรมหาภูมิพลอดุลยเดชมหาราชบรมนาถบพิตร มีแนวพระราชดำริว่า ต้องพัฒนาคนเสียก่อน วิธีพัฒนาคนต้องสอนให้ราษฎรรู้จักวิธีทำมาหากินด้วยตนเอง รู้จักการประกอบอาชีพที่สามารถเลี้ยงตนเองได้อย่างยั่งยืน ดังพระราชดำรัสพระราชทานไว้ เมื่อวันที่ 4 ธันวาคม พ.ศ. 2541 ความว่า “...เราไม่ควรให้ปลาแก่เขา แต่ควรจะให้เบ็ดตกปลาและสอนให้รู้จักวิธีตกปลาจะดีกว่า...” พระบาทสมเด็จพระบรมชนกาธิเบศรมหาภูมิพลอดุลยเดชมหาราชบรมนาถบพิตร ไม่เคยมีพระราชดำริให้ประชาชนมุ่งหวังความมั่งคั่งร่ำรวย ไม่เคยรับสั่งเรื่องทำอย่างไรจึงจะรวย ในทางตรงกันข้ามพระองค์พระราชทานหลักปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียงอันเป็นแนวทางการพัฒนาคนและพัฒนาประเทศแบบยั่งยืนบนพื้นฐานของทางสายกลาง ความมี

เหตุผล ความไม่ประมาท และคุณธรรม พระองค์ทรงมุ่งให้ประชาชนและประเทศชาติสร้างรากฐานที่มั่นคงเสียก่อน เมื่อมีรากฐานที่มั่นคงแล้ว ก็จะสามารถสร้างความเจริญก้าวหน้าและพัฒนาในระดับสูงขึ้นไปได้ (คณะกรรมการโครงการเฉลิมพระเกียรติของสภานิติบัญญัติแห่งชาติรวบรวมกฎหมายที่สนับสนุนในโครงการอันเนื่องมาจากพระราชดำริสภานิติบัญญัติแห่งชาติ, 2560) ในปัจจุบันประเทศไทยกำลังอยู่ในช่วงของแผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติฉบับที่ 12 (พ.ศ. 2560-2564) ซึ่งได้กำหนดยุทธศาสตร์การสร้างความเป็นธรรมลดความเหลื่อมล้ำในสังคม เป็น 1 ใน 10 ของยุทธศาสตร์การพัฒนาตามแผนฯและรัฐบาลได้กำหนดนโยบายบริหารราชการแผ่นดิน จำนวน 11 ด้านซึ่งมีนโยบายลดความเหลื่อมล้ำของสังคมและการสร้างโอกาสเข้าถึงบริการของรัฐเป็นหนึ่งในนโยบายสำคัญ ในส่วนของกระทรวงมหาดไทย ได้กำหนดยุทธศาสตร์ของกระทรวงมหาดไทย พ.ศ. 2560 - 2564 ยุทธศาสตร์ที่ 1 การเสริมสร้างสังคมเข้มแข็งและพัฒนาเศรษฐกิจฐานรากด้วยให้หมู่บ้าน/ชุมชนมีความเข้มแข็ง ประชาชนพึ่งตนเองได้ เศรษฐกิจฐานรากได้รับการพัฒนาด้วยการเพิ่มมูลค่าผลิตภัณฑ์ชุมชนและภูมิปัญญาท้องถิ่นเพื่อเพิ่มมูลค่าอย่างเป็นระบบครบวงจร โดยเชื่อมโยงการท่องเที่ยวในพื้นที่ ซึ่งสอดคล้องกับแผนยุทธศาสตร์กรมการพัฒนาชุมชน พ.ศ.2560 –2564 ได้นำสถานการณ์ปัจจุบัน และสภาพแวดล้อมของการบริหารประเทศ นำมาใช้เป็นข้อมูลในการจัดทำแผนยุทธศาสตร์ให้สอดคล้องกับสถานการณ์ในช่วงอนาคต ที่ก่อเกิดการเปลี่ยนแปลงให้มุ่งไปสู่เป้าหมายสูงสุดภายใต้วิสัยทัศน์ “เศรษฐกิจฐานรากมั่นคงและชุมชนพึ่งตนเองได้ ภายในปี 2564” (สำนักนโยบายและแผน, 2560)

การทอดผ้าเป็นเครื่องนุ่งห่มที่เป็นปัจจัยพื้นฐานในการดำรงชีวิตของมนุษย์เป็นหนึ่งในปัจจัยสี่ที่ประกอบร่วมกับ อาหาร ที่อยู่อาศัยและยารักษาโรค ในสังคมเกษตรกรรม ทุกครัวเรือนจะมีการทอดผ้าเพื่อใช้สอยในครอบครัว มีการถ่ายทอดให้กับสมาชิกภายในครอบครัวที่เป็นเพศหญิงส่งต่อจากรุ่นสู่รุ่น (วัฒนา จุฑะวิภาค, 2555) กระบวนการทอดผ้านับว่าเป็นอีกหนึ่งภูมิปัญญาที่สืบทอดมาอย่างต่อเนื่องในอดีตนั้น แบ่งแยกความเป็นหญิง-ชายถูกผูกติดกับบทบาทหน้าที่ที่สังคมได้กำหนดไว้ตามสถานภาพ เช่นงานทำอาหาร งานบ้าน งานทอดผ้า คืองานของผู้หญิงเป็นหญิงตามวิถีตามจารีตประเพณี จะต้องมีคุณสมบัติตามที่สังคมหรือชุมชนวางกรอบไว้ (อารีวรรณ หัสดิน, 2559) การทอดผ้าได้มีการพัฒนาขึ้นเป็นธุรกิจการทอดผ้า โดยนำเครื่องจักรเข้ามาทำการทอดผ้ามากขึ้น ทำให้ทอดผ้าได้รวดเร็วขึ้นทำให้ราคาผ้าทอที่ผลิตโดยเครื่องจักรมีราคาถูกลง เมื่อเปรียบเทียบกับผ้าทอที่ทำการทอด้วยมือ ทำให้ผู้บริโภคส่วนใหญ่นิยมไปใช้ผลิตภัณฑ์จากเครื่องจักรแทน ทำให้การทอดผ้าใช้เองเหลือน้อยเต็มที ประกอบกับการเปลี่ยนแปลงทางสังคม ทำให้ผู้คนต้องเร่งรีบกับการหาเงินมาจุนเจือครอบครัว จึงไม่มีเวลาที่จะมานั่งทอดผ้าไว้ใช้เองเหมือนอดีต จึงทำให้ภาพการทอดผ้าด้วยมือค่อย ๆ เลือนไปจากชุมชน (สุจินดา เขียมศรีพงษ์ และปิยวัน เพชรหมี่, 2558)

จังหวัดกาฬสินธุ์เป็นจังหวัดหนึ่งในภาคตะวันออกเฉียงเหนือ และเป็นจังหวัดหนึ่งที่มีชื่อเสียงในด้านการทอผ้า ซึ่งได้มีกลุ่มแม่บ้านหลายๆ หมู่บ้านในเขตพื้นที่ อำเภอคำม่วง อำเภอสามชัย อำเภอสมเด็จและอำเภอสหัสขันธ์ ได้สืบทอดเอกลักษณ์การทอผ้าพื้นเมืองด้วยมือ โดยเฉพาะผ้าแพรวา ผ้าขิด ผ้าย้อมคราม และผ้ามัดหมี่ จากสภาพปัญหาที่พบของกลุ่มผู้ทอผ้าพื้นเมือง จังหวัดกาฬสินธุ์ สมาชิกกลุ่มไม่สามารถพัฒนาและต่อยอดผลิตภัณฑ์ให้มีความหลากหลาย ที่สามารถสนองความต้องการของผู้บริโภคได้อย่างทั่วถึงและขาดเทคนิคและช่องทางในการตลาดขาดทักษะการใช้เครื่องมือในการสื่อสาร ต้องอาศัยพ่อค้าคนกลาง ซึ่งผู้ผลิตไม่สามารถกำหนดราคาได้ด้วยตนเอง ต้นทุนการผลิตสูง (สุภาภรณ์ เชียงใหม่ และสถาพร มงคลศรีสวัสดิ์, 2560) แม้ว่าจะได้รับการสนับสนุนจากหน่วยงานที่เกี่ยวข้องทั้งภาครัฐและภาคเอกชนทั้งในด้านงบประมาณ วัสดุอุปกรณ์หรือการให้ความรู้ทางวิชาการ แต่ไม่มีความต่อเนื่อง สมาชิกกลุ่มผู้ทอผ้าพื้นเมือง ยังไม่สามารถที่จะพึ่งพาตนเองได้อย่างยั่งยืน

แนวคิดการพึ่งตนเองเป็นกระบวนการให้การศึกษาและพัฒนาความสามารถของบุคคล โดยการดัดศักยภาพของบุคคลออกมาใช้ ทำให้สามารถช่วยเหลือตนเองได้มากขึ้นลดการพึ่งพิงจากภายนอก แต่ยังคงการให้ความช่วยเหลือซึ่งกันและกันระหว่างคนในกลุ่มหรือชุมชน ซึ่งจะนำไปสู่ชุมชนพึ่งตนเองได้ต่อไป ดังนั้นการพึ่งตนเองในด้านการเกษตรหมายถึงการที่เกษตรกรรู้จักพึ่งตนเองในการผลิตการเกษตร มีรูปแบบการผลิตที่เอื้อประโยชน์ และเพิ่มมูลค่าการผลิต ทำให้มีความสามารถที่จะพึ่งตนเองได้ทางเศรษฐกิจ ช่วยให้มีรายได้เพิ่มขึ้น ไม่มีหนี้สิน และมีการออมเงินไว้ใช้จ่ายยามฉุกเฉิน มีสิ่งของจำเป็นและเป็นประโยชน์ต่อตนเองและครอบครัว รวมทั้งเกษตรกรไม่ต้องดิ้นรนไปหางานต่างถิ่น มีความสามารถในการตัดสินใจเรื่องต่าง ๆ ด้วยตนเอง สามารถพิจารณา และคิดค้นวิธีการแก้ไขปัญหาด้วยตนเอง (อำนาจ เมฆนพรัตน์, 2543) การที่จะพึ่งตนเองให้ได้ตามแนวคิดเศรษฐกิจพอเพียง จะต้องเริ่มต้นตั้งแต่ระดับครัวเรือนซึ่งเป็นฐานรากของการพัฒนา เพราะครัวเรือนเป็นหน่วยแรกที่พัฒนาคุณภาพของคนสู่สังคม เมื่อครัวเรือนพึ่งตนเองได้ก็จะส่งผลให้ชุมชน ประเทศพึ่งตนเองได้ตามไปด้วย ในระดับชุมชนพบว่า มีหลายแห่งที่พึ่งตนเองได้ด้วยแนวคิดเศรษฐกิจพอเพียง ปรากฏอยู่ในทุกภาคของประเทศ ดังตัวอย่างความสำเร็จของชุมชนในภาคใต้ คือ ชุมชนไม้เรียง อำเภอนาวัง จังหวัดนครศรีธรรมราช ที่พยายามพึ่งตนเองเพื่อแก้ปัญหาเรื่องยางพารา จัดทำแผนพัฒนาทางพาราไทย ด้วยการรวมกลุ่มสร้างความสัมพันธ์เป็นเครือข่ายช่วยเหลือกัน เรียนรู้ร่วมกันนำไปสู่การสร้างเครือข่ายยางพาราไม้เรียง มีศูนย์การเรียนรู้ให้แก่คนในชุมชน มีหลักสูตรพัฒนาอาชีพหลักอาชีพรอง และอาชีพเสริม ซึ่งเป็นการนำแนวคิดเศรษฐกิจพอเพียงมาใช้ในการทำงานเพื่อชุมชน สิ่งเหล่านี้จึงผลักดันให้ชุมชนไม้เรียงมีความกินดีอยู่ดี พึ่งตนเองได้ (สำนักงาน

คณะกรรมการพิเศษเพื่อประสานงานโครงการอันเนื่องมาจากพระราชดำริ. 2547) ความสำเร็จในภาคกลาง คือ ศูนย์การเรียนรู้เกษตรผสมผสาน (สวนธงไชย ข ไร่ทักษม) จังหวัด นครนายก ซึ่งก่อนที่จะประสบผลสำเร็จก็เคยล้มเหลวมาก่อน มีหนี้สินมาก จนกระทั่งปี 2539 ได้เรียนรู้แนวคิดเศรษฐกิจพอเพียง จึงทำให้จุดประกายว่า การพึ่งตนเองสำคัญที่สุด และตั้งใจดำเนินชีวิตตามแนวทางเศรษฐกิจพอเพียง โดยทำความเข้าใจเรื่องทฤษฎีใหม่ตาม แนวทางเศรษฐกิจพอเพียง ลงมือปฏิบัติจริงเป็นขั้นตอน จนสามารถพึ่งตนเองด้านการผลิต จิตใจ สังคม เทคโนโลยี และทรัพยากรอย่างเต็มรูปแบบ รวมทั้งถ่ายทอดความรู้และ ประสบการณ์ให้แก่ผู้อื่น และอีก หลาย ๆ ชุมชนในภาคเหนือและภาคตะวันออกเฉียงเหนือ

ดังนั้นผู้วิจัยได้เห็นประเด็นเกี่ยวกับความสำเร็จในการพึ่งตนเองของกลุ่มอาชีพ จึง นำมาสู่การวิจัยและวิเคราะห์สภาพปัจจุบันและสภาพที่พึงประสงค์ในการพึ่งตนเอง ของ กลุ่มผู้ทอผ้าพื้นเมือง จังหวัดกาฬสินธุ์ และศึกษาความต้องการในการพึ่งตนเองในด้านต่างๆ ให้เป็นแนวทางการศึกษาเพื่อนำผลการศึกษาไปต่อยอดในการเสนอรูปแบบการจัดการ เรียนรู้เพื่อพึ่งตนเองให้เกิดการพัฒนาอย่างยั่งยืนต่อไป

วัตถุประสงค์การวิจัย

1. เพื่อศึกษาสภาพปัจจุบันและสภาพที่พึงประสงค์ในการพึ่งตนเอง ของกลุ่มอาชีพ ทอผ้าพื้นเมือง จังหวัดกาฬสินธุ์
2. เพื่อศึกษาความต้องการในการพึ่งตนเอง ของกลุ่มอาชีพทอผ้าพื้นเมือง จังหวัด กาฬสินธุ์

วิธีดำเนินการวิจัย

รูปแบบของการวิจัยเป็นการศึกษาวิจัยเชิงแบบผสมวิธี (Mixed Methods Research) โดยวิธีการศึกษาใน 3 ลักษณะ ได้แก่ 1. การศึกษาในเชิงเอกสาร (Documentary study) 2. การวิจัยเชิงปริมาณ (Quantitative Research) ด้วยวิจัยเชิง สำนวน (Survey Research) 3. การศึกษาวิจัยเชิงคุณภาพ (Qualitative Research) โดย การสัมภาษณ์เชิงลึก (In-depth) จากผู้ให้ข้อมูลสำคัญ (Key Informants)

ประชากรที่ใช้ในการวิจัย ผู้วิจัยได้ใช้วิธีการกำหนดขนาดของกลุ่มตัวอย่างโดย คำนวณตามสูตรของเครจซี่และมอร์แกน (Krejcie, and Morgan) ได้กลุ่มตัวอย่าง จำนวน 80 คน การเลือกกลุ่มตัวอย่างแบบเจาะจง (Purposive sampling) จากประชากรกลุ่ม อาชีพทอผ้าพื้นเมือง อำเภอสามชัย จำนวน 100 คน ผู้ให้ข้อมูลสำคัญ จำนวน 12 คน จาก ผู้นำหมู่บ้าน ผู้นำกลุ่มและตัวแทนสมาชิกกลุ่ม 2 หมู่บ้าน ละ 6 คน

การเก็บรวบรวมข้อมูล มีเครื่องมือที่ใช้ในการศึกษาวิจัยประกอบด้วย 1) แบบสัมภาษณ์ (Interview Form) เป็นแบบสัมภาษณ์เชิงลึกแบบมีโครงสร้าง (Structure In-depth Interview) 2) แบบสอบถาม (Questionnaire) เพื่อสำรวจสภาพปัจจุบันและสภาพที่พึงประสงค์ในการพึ่งตนเอง

การวิเคราะห์ข้อมูล สำหรับวิจัยเชิงคุณภาพ วิเคราะห์ข้อมูลเชิงพรรณานำข้อมูลมาเรียบเรียงและจำแนกอย่างเป็นระบบ และการวิจัยเชิงปริมาณ วิเคราะห์ข้อมูล โดยใช้สถิติพื้นฐาน ได้แก่ ค่าเฉลี่ย ($\bar{X}$) ค่าเบี่ยงเบนมาตรฐาน (S.D) และแปลผลโดยนำไปเทียบกับเกณฑ์ที่กำหนด รวมถึงการหาค่าดัชนีการจัดลำดับความสำคัญของความต้องการ (PNI) (สุวิมล ว่องวานิช, 2550) นำผลการวิเคราะห์มาจัดลำดับความสำคัญของความต้องการในพึ่งตนเอง ของกลุ่มอาชีพผู้ทอผ้าพื้นเมือง จังหวัดกาฬสินธุ์ ในแต่ละด้าน ผลการวิเคราะห์ข้อมูลแสดงค่าที่ระบุระดับความต้องการจำเป็น จากต่ำไปหาสูง

ผลการวิจัย

1. จากการศึกษาเอกสารและงานวิจัยที่เกี่ยวกับแนวคิดการพึ่งตนเอง สังเคราะห์องค์ประกอบของการพึ่งตนเอง ผู้วิจัยได้สังเคราะห์ได้ดัง ตารางที่ 1

ตารางที่ 1 องค์ประกอบการพึ่งตนเอง

แหล่งข้อมูล องค์ประกอบการพึ่งตนเอง	แหล่งข้อมูล						สรุปการสังเคราะห์
	1. ภัยจาก สัตว์ 1. ภัยจาก สัตว์ (2530)	2. ภัยจาก สัตว์ (2541)	3. ภัยจาก สัตว์ (2545)	4. ภัยจาก สัตว์ (2546)	5. ภัยจาก สัตว์ (2546)	ความถี่ (Frequency)	
1. จิตใจ	✓	✓	✓	✓		4	✓
2. สังคม	✓	✓	✓	✓	✓	5	✓
3. เทคโนโลยี	✓			✓	✓	3	✓
4. เศรษฐกิจ	✓	✓		✓	✓	4	✓
5. ทรัพยากรธรรมชาติ	✓	✓	✓	✓	✓	5	✓
6. แบบแผนการผลิต		✓				1	
7. ภูมิปัญญาและองค์จิตใจ ความรู้			✓			1	
8. ระบบการจัดการ			✓			1	
9. การสนับสนุนจากภายนอก			✓			1	
10. การเมือง					✓	1	

จากตารางที่ 1 พบว่า จากการสังเคราะห์องค์ประกอบของการพึ่งตนเองเพื่อกำหนดเป็นองค์ประกอบในการวิจัยครั้งนี้ ผู้วิจัยพิจารณาเกณฑ์การพิจารณาจากค่าความถี่มากกว่าร้อยละ 60 องค์ประกอบที่สอดคล้องกันจากแหล่งข้อมูล สรุปได้ 5 องค์ประกอบคือ 1) สังคม 2) ทรัพยากรธรรมชาติ 3) จิตใจ 4) เศรษฐกิจ 5) เทคโนโลยี

2. ยืนยันองค์ประกอบจากการศึกษาดูงานหมู่บ้านต้นแบบด้านการพึ่งตนเอง จากองค์ประกอบที่พึ่งตนเองที่ได้จากการสังเคราะห์จากเอกสารในขั้นตอนที่ 1 จากข้อมูลในการสัมภาษณ์เชิงลึก ผู้นำชุมชน หัวหน้ากลุ่ม และสมาชิกกลุ่ม นำมาวิเคราะห์แบบอุปนัย (Analytic induction) โดยนำข้อมูลมาเรียบเรียงและจำแนกองค์ประกอบในการพึ่งตนเองได้ 5 ด้าน คือ 1.สังคม 2. จิตใจ 3. ทรัพยากรธรรมชาติ 4. เศรษฐกิจ 5.เทคโนโลยี ซึ่งตรงกับที่ผู้วิจัยได้จากการสังเคราะห์จากเอกสารในขั้นตอนที่ 1

3. ศึกษาสภาพปัจจุบันและสภาพที่พึงประสงค์ในการพึ่งตนเอง ของกลุ่มอาชีพทอผ้าพื้นเมือง จังหวัดกาฬสินธุ์ จากองค์ประกอบที่สังเคราะห์ได้ 5 ด้าน แสดงได้ตาม ตารางที่ 2

ตารางที่ 2 ค่าเฉลี่ยและส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐาน ของสภาพปัจจุบันและสภาพพึงประสงค์ ในการพึ่งตนเอง ของกลุ่มอาชีพทอผ้าพื้นเมือง จังหวัดกาฬสินธุ์

องค์ประกอบที่พึ่งตนเอง	สภาพปัจจุบัน			สภาพที่พึงประสงค์		
	$\bar{X}$	S.D.	ระดับการพึ่งตนเอง	$\bar{X}$	S.D.	ระดับการพึ่งตนเอง
1. ด้านสังคม	4.42	0.77	มาก	4.59	0.63	มากที่สุด
2. ด้านทรัพยากรธรรมชาติ	4.27	0.82	มาก	4.47	0.77	มาก
3. ด้านจิตใจ	4.14	0.78	มาก	4.50	0.69	มาก
4. ด้านเศรษฐกิจ	3.58	0.97	มาก	4.74	0.43	มากที่สุด
5. ด้านเทคโนโลยี	3.27	0.70	ปานกลาง	4.83	0.39	มากที่สุด
โดยรวม	3.94	0.81	มาก	4.63	0.58	มากที่สุด

จากตารางที่ 2 พบว่า 1. สภาพปัจจุบันในการพึ่งตนเอง โดยภาพรวม มีค่าเฉลี่ยเท่ากับ 3.94 ระดับการพึ่งตนเองอยู่ในระดับมาก เรียงลำดับจากสูงไปต่ำ คือ 1) ด้านสังคม มีค่าเฉลี่ยเท่ากับ 4.42 ระดับการพึ่งตนเองมาก 2) ด้านทรัพยากรธรรมชาติ มีค่าเฉลี่ยเท่ากับ 4.27 ระดับการพึ่งตนเองมาก 3) ด้านจิตใจ มีค่าเฉลี่ยเท่ากับ 4.14 ระดับการพึ่งตนเอง มาก 4) ด้านเศรษฐกิจ มีค่าเฉลี่ยเท่ากับ 3.58 ระดับการพึ่งตนเองมาก 5) ด้านเทคโนโลยี มีคะแนนเฉลี่ย เท่ากับ 3.27 ระดับการพึ่งตนเองปานกลาง

2. สภาพที่พึงประสงค์ในการพึ่งตนเองโดยภาพรวม ค่าเฉลี่ยเท่ากับ 4.63 ระดับการพึ่งตนเองมากที่สุด เรียงลำดับจากมากไปน้อย คือ 1) ด้านเทคโนโลยี มีค่าเฉลี่ยเท่ากับ 4.83 ระดับการพึ่งตนเองที่ระดับมากที่สุด 2) ด้านเศรษฐกิจ มีค่าเฉลี่ยเท่ากับ 4.74 ระดับ

การพึ่งตนเองมากที่สุด 3) ด้านสังคม มีค่าเฉลี่ยเท่ากับ 4.59 ระดับการพึ่งตนเองมากที่สุด 4) จิตใจ มีค่าเฉลี่ยเท่ากับ 4.50 ระดับการพึ่งตนเองมาก 5) ด้านทรัพยากรธรรมชาติ มีคะแนนเฉลี่ยเท่ากับ 4.47 ระดับการพึ่งตนเองมาก

จากตารางผลการวิเคราะห์สภาพปัจจุบันและสภาพที่พึงประสงค์ในการพึ่งตนเองพบว่าสภาพปัจจุบันองค์ประกอบด้านสังคมและด้านทรัพยากรธรรมชาติ มีค่าเฉลี่ยอยู่ในอันดับ 1 และ 2 ส่วนสภาพที่พึงประสงค์องค์ประกอบด้านเทคโนโลยีและด้านเศรษฐกิจ มีค่าเฉลี่ยอยู่ในอันดับ 1 และ 2 แสดงว่ากลุ่มอาชีพทอผ้าพื้นเมือง ในสภาพปัจจุบันมีความเข้มแข็งด้านสังคมและทรัพยากรธรรมชาติ และมีความต้องการจำเป็นในด้านเทคโนโลยีและด้านเศรษฐกิจ อยู่ในอันดับ 1 และ 2 ส่วนด้านสังคมและด้านทรัพยากรธรรมชาติ อยู่ในอันดับ 4 และ 5

4. วิเคราะห์หาค่าดัชนีการจัดลำดับความสำคัญของความต้องการ (PNI) ที่ได้เพื่อเรียงลำดับองค์ประกอบที่มีความต้องการในการพึ่งตนเอง ได้ค่าระหว่าง 0.03 ถึง 0.47 เรียงลำดับได้ดังนี้ 1) ด้านสังคม มีค่าความต้องการจำเป็น เท่ากับ 0.03 2) ด้านทรัพยากรธรรมชาติ มีค่าความต้องการจำเป็น เท่ากับ 0.04 3) ด้านจิตใจ มีค่าความต้องการจำเป็น เท่ากับ 0.08 4) ด้านเศรษฐกิจ มีค่าความต้องการจำเป็น เท่ากับ 0.32 5) ด้านเทคโนโลยี มีค่าความต้องการจำเป็น เท่ากับ 0.47 ค่าดัชนีการจัดลำดับความสำคัญของความต้องการโดยรวม เท่ากับ 0.14

อภิปรายผลการวิจัย

1. สภาพปัจจุบันในการพึ่งตนเอง ของกลุ่มอาชีพทอผ้าพื้นเมือง อำเภอสามชัย จังหวัดกาฬสินธุ์ ในภาพรวมอยู่ในระดับมาก พบว่า ด้านสังคม อยู่ในระดับมาก แสดงว่าผู้นำมีความสามารถนำกลุ่มและสื่อสารได้อย่างมีประสิทธิภาพ สมาชิกกลุ่มสามารถปฏิบัติหน้าที่ด้วยความเข้มแข็งและชุมชน มีเครือข่ายชุมชนที่เข้มแข็ง ด้านทรัพยากรธรรมชาติ อยู่ในระดับมาก สมาชิกสามารถนำทรัพยากรที่มีในชุมชนมาใช้ประโยชน์ในการทอผ้าพื้นเมืองได้ มีการใช้ทรัพยากรได้อย่างคุ้มค่า มีการฟื้นฟู รักษาและเสริมสร้างความเป็นธรรมชาติของชุมชน มีการจัดการทรัพยากรของชุมชน ด้านจิตใจ อยู่ในระดับมาก สมาชิกสามารถแก้ปัญหาและอุปสรรคในการปฏิบัติงานได้ด้วยตนเอง สมาชิกในกลุ่มดูแลเอาใจใส่ช่วยเหลือกันและกันระดับดี ด้านเศรษฐกิจ อยู่ในระดับปานกลาง สมาชิกสามารถช่วยเหลือตนเองได้ในทำให้ไม่มีหนี้สินและมีรายได้จากการประกอบอาชีพตลอด มีรายได้เพียงพอกับรายจ่ายในระดับปานกลาง สมาชิกมีความสมดุลทางสิ่งแวดล้อมธรรมชาติกับพฤติกรรมไม่ฟุ่มเฟือย ด้านเทคโนโลยี อยู่ในระดับปานกลาง สมาชิกนำเทคโนโลยีมาใช้ในการผลิตอยู่ในระดับปานกลาง และขาดทักษะในการใช้เทคโนโลยีในการผลิตอย่างเต็มประสิทธิภาพ

สอดคล้องกับงานวิจัยของ (ชนาภรณ์ อยู่ผาสุกและคณะ, 2562) ได้วิจัยเรื่อง การพึ่งตนเองของชุมชนบ้านดอนพรม ตำบลดอนคา อำเภอบางแพ จังหวัดราชบุรี พบว่า ในด้านเทคโนโลยีภูมิปัญญาท้องถิ่นในภาพรวมอยู่ในระดับมาก เมื่อพิจารณาเป็นรายข้อพบว่า อยู่ในระดับมากทุกข้อ คือ 1) ใช้เครื่องมืออื่น ๆ ซึ่งเป็นภูมิปัญญาท้องถิ่น เพื่อลดค่าใช้จ่ายในครัวเรือน 2) มีเครื่องมือที่ใช้ในการดำรงชีวิตและการประกอบอาชีพเหมาะสม คุ่มค่าเพียงพอกตามความต้องการ 3) นำเทคโนโลยีเครื่องมือเครื่องใช้มาใช้เพื่อผ่อนแรง มีความสะดวกรวดเร็วหรือลดเวลาในการผลิต 4) เป็นทั้งผู้รู้และผู้ถ่ายทอดด้านเทคโนโลยีและภูมิปัญญาท้องถิ่น 5) ซ่อมเครื่องมือใช้เอง

2. สภาพที่พึงประสงค์ ของกลุ่มอาชีพทอผ้าพื้นเมือง อำเภอสามชัย จังหวัดกาฬสินธุ์ ในภาพรวมอยู่ในระดับ มากที่สุด พบว่า ด้านสังคม อยู่ในระดับมากที่สุด แสดงให้เห็นว่าสมาชิกมีความต้องการผู้นำที่มีความสามารถนำกลุ่มและสื่อสารได้อย่างมีประสิทธิภาพ และสมาชิกมีความต้องการสร้างเครือข่ายในชุมชนที่เข้มแข็ง ด้านทรัพยากรธรรมชาติ อยู่ในระดับมาก แสดงให้เห็นว่า สมาชิกมีความต้องการนำทรัพยากรธรรมชาติในชุมชนมาใช้เป็นวัตถุดิบในการทอผ้า และสามารถนำมาใช้ประโยชน์ได้อย่างคุ้มค่า ด้านจิตใจ อยู่ในระดับมาก แสดงให้เห็นว่า สมาชิกคำนึงถึงประโยชน์ส่วนรวมและไม่เอารัดเอาเปรียบ มีเมตตาริจาคที่ดีช่วยเหลือเกื้อกูลผู้อื่น มีจิตใจเป็นธรรม และมีความขยันหมั่นเพียร ด้านเศรษฐกิจ อยู่ในระดับมากที่สุด แสดงให้เห็นว่า สมาชิกต้องการมีรายได้เพียงพอกับรายจ่าย มีรายได้ตลอดปีอย่างสม่ำเสมอ ช่วยเหลือตนเองได้ ไม่มีหนี้สินและสามารถทอผ้าไว้ใช้เอง ด้านเทคโนโลยี อยู่ในระดับมากที่สุด เนื่องจากสมาชิกมีความต้องการมีการใช้เทคโนโลยีในการผลิตอย่างเต็มประสิทธิภาพ ใช้งานได้ดีมีการดูแลอย่างสม่ำเสมอ สอดคล้องกับงานวิจัยของ (ธวัชชัย พินิจใหม่ และคณะ, 2558) ได้วิจัยเรื่อง การพึ่งตนเองของวิสาหกิจชุมชน ภูมิศึกษาวิสาหกิจชุมชนแปรรูปสมุนไพรพื้นบ้านนาโพธิ์ ตำบลท่าแร่ อำเภอบ้านหมื่น จังหวัดเพชรบุรี พบว่า 1) การพึ่งตนเองทางด้านเทคโนโลยี กลุ่มใช้ภูมิปัญญาท้องถิ่นจากการถ่ายทอดของบรรพบุรุษควบคู่ไปกับการใช้เทคโนโลยีสมัยใหม่อย่างสมดุล มาพัฒนาเป็นผลผลิตภัณฑ์จากสมุนไพรได้ 5 กลุ่มผลิตภัณฑ์ 2) การพึ่งตนเองด้านเศรษฐกิจ กลุ่มมีการซื้อขายพืชสมุนไพรภายในชุมชน เปิดโอกาสให้สมาชิคนำผลิตภัณฑ์ของกลุ่มไปจำหน่ายต่อ 3) การพึ่งตนเองด้านทรัพยากรธรรมชาติ ที่มีอยู่ในชุมชน มีการปลูกพืชสมุนไพรไว้ใช้เองเป็นหลัก มีการถ่ายทอดความรู้ให้กับคนในชุมชน มีศูนย์เรียนรู้ชุมชน 4) การพึ่งตนเองทางด้านจิตใจ กลุ่มมีจิตใจที่แน่วแน่ที่ไม่ใช้สารเคมีในการผลิตสมุนไพรมีจิตใจที่เอื้อเฟื้อและเสียสละเพื่อส่วนรวม 5) การพึ่งตนเองทางด้านสังคม โดยการช่วยเหลือซึ่งกันและกันภายในชุมชน ด้วยการสร้างอาชีพให้กับสมาชิกและคนในชุมชน (มณีรัตน์ กุลวงษ์และคณะ, 2559) ได้วิจัย เรื่อง รูปแบบการ

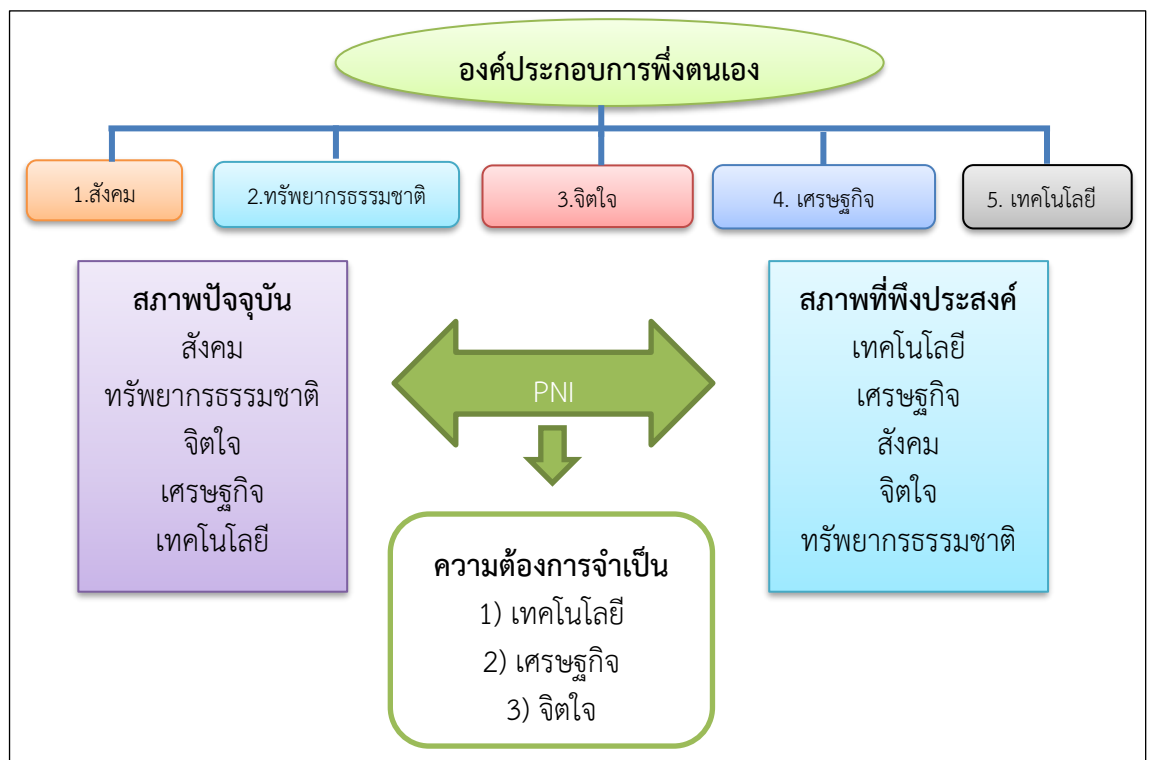
พึ่งตนเองตามหลักปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียงของผู้สูงอายุในเขตเทศบาลพุเตย อำเภอวิเชียรบุรี จังหวัดเพชรบูรณ์ พบว่า ความต้องการพัฒนาในการพึ่งตนเองตามหลักปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียง ในเขตเทศบาลพุเตย อำเภอวิเชียรบุรี จังหวัดเพชรบูรณ์ ในภาพรวมอยู่ในระดับมากที่สุด เมื่อแยกประเด็นย่อย พบว่า ความต้องการพัฒนาด้านสังคมและด้านจิตใจ มีค่าเฉลี่ยสูงกว่าภาพรวมตามลำดับ

3. ค่าดัชนีการจัดลำดับความสำคัญของความต้องการ (PNI) ในวิจัยนี้ อยู่ระหว่าง 0.03 ถึง 0.47 จากต่ำไปสูง คือ 1) ด้านสังคม มีค่าความต้องการจำเป็น เท่ากับ 0.03 เนื่องจาก สมาชิกกลุ่มมีความสามารถสร้างเครือข่ายชุมชนที่เข้มแข็ง สามารถร่วมมือกับเครือข่ายภายนอก สมาชิกมีความสามัคคีปรองดอง และมีน้ำใจช่วยเหลือเกื้อกูล ไม่แบ่งพรรคแบ่งพวก มีส่วนร่วมในการสนับสนุนส่งเสริมกิจกรรมของชุมชน ปฏิบัติหน้าที่ด้วยความเข้มแข็ง ผู้นำมีความสามารถนำกลุ่มและสื่อสารได้อย่างมีประสิทธิภาพ 2) ด้านทรัพยากรธรรมชาติ มีค่าความต้องการจำเป็น เท่ากับ 0.04 เนื่องจาก สมาชิกในกลุ่มมีความต้องการนำทรัพยากรธรรมชาติในชุมชนมาใช้เป็นวัตถุดิบในการทอผ้า สมาชิกมีความรู้ในการนำทรัพยากรมาใช้ให้เกิดประโยชน์อย่างคุ้มค่า รักษาให้ดำรงอยู่ไม่ให้เกิดเสื่อมเสียไปจนหมดสิ้น ฟื้นฟู รักษา และเสริมสร้างความเป็นธรรมชาติของชุมชน 3) ด้านจิตใจ มีค่าความต้องการจำเป็น เท่ากับ 0.08 เนื่องจาก สมาชิกในกลุ่มมีความต้องการให้สมาชิกดูแลเอาใจใส่ ช่วยเหลือกันและกัน คำนึงถึงประโยชน์ส่วนรวมและไม่เอารัดเอาเปรียบ ช่วยเหลือเกื้อกูลผู้อื่นอยู่เสมอสามารถแยกแยะได้ว่าอะไรดีหรือไม่ดีด้วยตนเอง และสามารถแก้ปัญหา อุปสรรคในการปฏิบัติงานได้ด้วยตนเอง 4) ด้านเศรษฐกิจ มีค่าความต้องการจำเป็น เท่ากับ 0.32 เนื่องจาก สมาชิกกลุ่มมีความต้องการทอผ้าใช้เอง ค่าใช้จ่ายลดลงเนื่องจากสามารถทอผ้าใช้เอง ให้มีรายได้จากการประกอบอาชีพสม่ำเสมอตลอดปี มีรายได้เพียงพอกับรายจ่าย 5) ด้านเทคโนโลยี มีค่าความต้องการจำเป็น เท่ากับ 0.47 เนื่องจากกลุ่มอาชีพทอผ้าพื้นเมือง อำเภอสامชัย จังหวัดกาฬสินธุ์ มีความต้องการใช้เทคโนโลยีเนื่องจากในการผ่อนแรงและเพิ่มผลผลิต สามารถนำมาใช้ทอผ้าได้อย่างเต็มประสิทธิภาพ มีสภาพที่ดีใช้งานได้อย่างต่อเนื่องและทำให้เกิดความสมดุลในสิ่งแวดล้อมสอดคล้องกับ (ชนาภรณ์ อยู่ผาสุกและคณะ, 2562) ได้วิจัยเรื่อง การพึ่งตนเองของชุมชนบ้านดอนพรม ตำบลดอนคา อำเภอบางแพ จังหวัดราชบุรี พบว่า ความคิดเห็นของประชากรที่มีต่อ ชุมชนบ้านดอนพรม ในตำบลดอนคา อำเภอบางแพ จังหวัดราชบุรี ในภาพรวมอยู่ในระดับมาก โดยเฉพาะในด้านจิตใจมีค่าเฉลี่ยสูงสุดเป็นอันดับแรก แสดงให้เห็นว่าชุมชนมีครอบครัวที่มีความสุขทั้งกายและจิตใจ เมื่อเกิดปัญหาจะแก้ไขปัญหาโดยใช้สติ คิดอย่างรอบคอบถี่ถ้วน ไม่หวั่นเกรงต่อภาวะวิกฤตทางเศรษฐกิจที่เกิดขึ้นทั้งในปัจจุบัน

และอนาคต พยายามทำงานและไฝหาความรู้เพิ่มเติมและไม่มีความรู้สึกลอยๆได้เรื่อยๆจนเกินไป พอใจในสิ่งที่มี และมีความพอเพียงต่อการใช้ชีวิตประจำวัน

องค์ความรู้จากการวิจัย

จากการศึกษาการศึกษาสภาพปัจจุบันและสภาพที่พึงประสงค์ในการพึ่งตนเองของกลุ่มอาชีพทอผ้าพื้นเมือง จังหวัดกาฬสินธุ์ สามารถสรุปองค์ความรู้ใหม่ได้ ดังภาพที่ 1

ภาพที่ 1 องค์ความรู้จากการวิจัย

จากภาพที่ 1 พบว่า องค์ความรู้ใหม่ที่เกิดขึ้นจากการศึกษาสภาพปัจจุบันและสภาพที่พึงประสงค์ในการพึ่งตนเอง ได้องค์ประกอบในการพึ่งตนเอง 5 ด้าน คือ 1) สังคม 2) ทรัพยากรธรรมชาติ 3) จิตใจ 4) เศรษฐกิจ 5) เทคโนโลยี สภาพปัจจุบันในการพึ่งตนเองในด้านสังคม ด้านทรัพยากรธรรมชาติมีจะอยู่ในระดับมาก จัดอยู่ในอันดับ 1 และ 2 แต่สภาพที่พึงประสงค์ในการพึ่งตนเอง องค์ประกอบด้านเทคโนโลยีและด้านเศรษฐกิจ มีค่าเฉลี่ยระดับมากที่สุด จัดอยู่ในอันดับ 1 และ 2 แสดงว่ากลุ่มอาชีพทอผ้าพื้นเมือง ในสภาพปัจจุบันมีความเข้มแข็งด้านสังคมและทรัพยากรธรรมชาติ และมีความต้องการจำเป็นจำสูงไปตามลำดับ คือ ด้านเทคโนโลยี ด้านเศรษฐกิจ และด้านจิตใจ

ข้อเสนอแนะ

ข้อเสนอแนะเชิงนโยบาย

1. รัฐควรจัดหารูปแบบการเรียนรู้เพื่อให้เกิดการพึ่งตนเองอย่างยั่งยืน
2. รัฐควรมีนโยบายส่งเสริมอาชีพทอผ้าพื้นเมืองให้สมาชิกสามารถพึ่งตนเองได้

ข้อเสนอแนะเชิงปฏิบัติการ

1. จากผลการวิจัยสภาพปัจจุบัน องค์ประกอบด้านสังคม อยู่ในระดับมาก ผู้นำและสมาชิกกลุ่มมีความเข้มแข็ง การกลุ่มอาชีพอื่นสามารถนำเป็นแบบอย่างในการพึ่งตนเองได้

2. ควรพัฒนาความรู้ความเข้าใจในด้านทรัพยากรธรรมชาติ ให้นำไปเป็นส่วนหนึ่งของนโยบายที่เกี่ยวกับการพัฒนากลุ่มอาชีพเพื่อให้เกิดการพึ่งตนเองได้อย่างยั่งยืน

ข้อเสนอแนะในการทำวิจัยครั้งต่อไป

1. ควรศึกษาวิจัยองค์ประกอบในการพึ่งตนเอง ในด้านเทคโนโลยีและด้านเศรษฐกิจเนื่องจากผลการวิจัยสภาพปัจจุบันมีระดับการพึ่งตนเองน้อย

2. ควรศึกษาวิจัยรูปแบบการจัดการเรียนรู้เพื่อพึ่งตนเองในด้านเทคโนโลยี ด้านเศรษฐกิจ และด้านจิตใจ

เอกสารอ้างอิง

- กาญจนา แก้วเทพ และกนกศักดิ์ แก้วเทพ (2530). *การพึ่งพาตนเอง : ศักยภาพในการพัฒนาของชนบท*. กรุงเทพฯ: รุ่งเรืองสาส์นการพิมพ์.
- คณะกรรมการโครงการเฉลิมพระเกียรติของสภานิติบัญญัติแห่งชาติรวบรวมกฎหมายที่สนับสนุนในโครงการอันเนื่องมาจากพระราชดำริสภานิติบัญญัติแห่งชาติ. (2560). *ศาสตร์ของพระราชฯ : ผู้นำโลกในการพัฒนาอย่างยั่งยืน*. กรุงเทพฯ: อมรินทร์พริ้นติ้งแอนด์พับลิชชิ่ง จำกัด (มหาชน).
- ชนาภรณ์ อยู่ผาสุก และคณะ. (2562). *การพึ่งตนเองของชุมชนบ้านดอนพรม ตำบลดอนคา อำเภอบางแพ จังหวัดราชบุรี*. สืบค้น 20 กรกฎาคม 2564, จาก [http : //publication.npru.ac.th/bitstream/123456789/743/1](http://publication.npru.ac.th/bitstream/123456789/743/1)
- ธวัชชัย พินิจใหม่ และคณะ. (2558). *การพึ่งตนเองของวิสาหกิจชุมชน กรณีศึกษาวิสาหกิจชุมชนแปรรูปสมุนไพรพื้นบ้านนาโพธิ์ ตำบลท่าแร่ อำเภอบ้านแหลม จังหวัดเพชรบุรี. วารสารวิจัยเพื่อพัฒนาชุมชน (มนุษยศาสตร์ และสังคมศาสตร์) มหาวิทยาลัยนเรศวร, 10(3), 70-80.*
- ประเวศ วะสี. (2541). *ยุทธศาสตร์ชาติเพื่อความเข้มแข็งทางเศรษฐกิจ สังคม และศิลปกรรม*. กรุงเทพฯ: สำนักพิมพ์หมอชาวบ้าน.

- ไพโรจน์ ภัทรนรากุล. (2545). ยุทธศาสตร์การพัฒนาชาติตามแนวทางชุมชนพึ่งตนเอง
แบบยั่งยืน : กรอบนโยบายและตัวแบบการจัดการ. *วารสารพัฒนบริหารศาสตร์*,
42(3), 1-73.
- ภมรรัตน์ สุธรรม. (2546). *พลวัตชุมชนกับการพึ่งตนเองในภาคตะวันตก*. กรุงเทพฯ:
สถาบันวิจิตรศิลป์.
- มณีนรัตน์ กุลวงษ์และคณะ. (2559). รูปแบบการพึ่งตนเองตามหลักปรัชญาของเศรษฐกิจ
พอเพียงของผู้สูงอายุ ในเขตเทศบาลตำบลพุดเตย อำเภอบึงสามพัน จังหวัด
เพชรบูรณ์. *วารสารวิจัยมหาวิทยาลัยราชภัฏพระนคร มหาวิทยาลัยราชภัฏพระ
นคร*, 11(1), 165-174.
- วัฒนะ จุฑาวิภาต. (2555). *ผ้าทอกับชีวิตคนไทย*. กรุงเทพฯ: มหาวิทยาลัยธุรกิจบัณฑิต.
- สัญญา สัญญาวิวัฒน์. (2546). *ทฤษฎีและกลยุทธ์การพัฒนาสังคม* (พิมพ์ครั้งที่ 4).
กรุงเทพฯ: จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.
- สำนักงานคณะกรรมการพิเศษเพื่อประสานโครงการอันเนื่องมาจากพระราชดำริ. (2547).
ก้าวไกลของแผ่นดิน. กรุงเทพฯ: สำนักงานคณะกรรมการพิเศษเพื่อประสานงาน
โครงการอันเนื่องมาจากพระราชดำริ (สำนักงาน กปร.).
- สำนักนโยบายและแผน. (2560). *แผนยุทธศาสตร์กระทรวงมหาดไทย พ.ศ. 2560-2564*.
กรุงเทพฯ: กระทรวงมหาดไทย.
- สุจินดา เจริญศรีพงษ์ และปิยวัน เพชรหมี่. (2558). การสร้างมูลค่าเพิ่มของผลิตภัณฑ์จาก
ภูมิปัญญาท้องถิ่นไทย : กรณีศึกษา ผ้าทอลายโบราณ. *วารสารวิจัยเพื่อพัฒนา
ชุมชน (มนุษยศาสตร์และสังคมศาสตร์) มหาวิทยาลัยนเรศวร*, 10(4), 62-85.
- สุภาภรณ์ เชียงใหม่ และสถาพร มงคลศรีสวัสดิ์. (2560). *การพัฒนาวิสาหกิจชุมชนกลุ่มผ้า
ไหมแพรวากรณีศึกษากลุ่มทอผ้าไหมแพรวา ตำบลโพธิ์ อำเภอดำรงวิทยะ จังหวัด
กาฬสินธุ์*. สืบค้น 21 สิงหาคม 2564, จาก <https://conference.kku.ac.th/colaimg/files/articles/ad8a2-o-111-.pdf>
- สุวิมล ว่องวาณิช. (2550). *การวิจัยประเมินความต้องการจำเป็น*. กรุงเทพฯ: สำนักพิมพ์
แห่งจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.
- อารีวรรณ หัสติน. (2559). ภูมิปัญญาและการสืบทอดผ้าทอไทยพวนบ้านใหม่ จังหวัด
นครนายก. *วารสารกระแสวัฒนธรรม*, 17(32), 73-88.
- อำนาจ เมฆนพรัตน์. (2543). *การพึ่งตนเองของเกษตรกรในโครงการส่งเสริมการเกษตร
แบบผสมผสานของธนาคารเพื่อการเกษตรและสหกรณ์การเกษตร*. กรุงเทพฯ:
มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์.